

SVEN HAMMARSTRÖM:

En ny skolreform

Vi behöver en ny skolreform, skriver rektor Sven Hammarström i Matfors i denna artikel, men inte den som SIA föreslagit. Vi behöver en reform som bygger på pedagogiska realiteter och inte på grumligt politiskt tänkande bemängt med skönmålade sociala aspekter på skolfrågorna. Han menar att man bör kunna tillvarata åtskilligt i tidigare läroplaner och på detta sätt radikalt förbättra 1969 års läroplan. Särskilt pekar han på möjligheterna till differentiering och ämnesval. Den skola, han tänker sig, stämmer inte med nuvarande skolpolitik, men den stämmer förmodligen bättre med vad föräldrar, elever och lärare önskar, menar han.

Tankar inför en stencil, skrev en känd Stockholmsprofessor för några år sedan som rubrik till något, som handlade om över-, mellan- och underbyråkraternas samhälle, som minst av allt motsvarar det valfrihetens samhälle, som en gång var idealet. Funderingar av liknande slag kunde med skäl göras inför den digra produkt av högre skolpolitiskt tänkande, som kallas SIA, som en längre tid varit föremål för en omfattande remissprocessur landet över.

Tankarna går både framåt i tiden och ett antal år tillbaka. Försöksverksamheten med enhetsskola, som pågick hela 50-talet, introducerade nyheten att samla alla elever under samma tak. Den bjöd på åtskilliga valmöjligheter mellan såväl teoretiska som praktiska ämnen och medgav även linjedelning redan från årskurs 7, byggd på val mellan det andra främmande språket och praktiska ämnen. Samtidigt ivrade skolpolitikererna för likställighet mellan teoretisk och praktisk studiegång.

I den skolreform, som följde på enhetsskolan och bär beteckningen 1962 års grundskola, markerades detta syfte än mer i den rikhaltiga uppsättning av valmöjligheter, som stod till buds för eleverna. Det blev tyvärr en ganska snårig djungel av val mellan ämnen och ämneskombinationer i årskurserna 7 och 8, vartill anslöt sig ett omfattande system av linjer i årskurs 9, inte mindre än 9 sådana, 5 teoretiska och 4 praktiska. Man strävade efter sammanhållna klasser, men eleverna var sällan samlade. Skolan blev också helt naturligt mycket dyrbar. Till detta kom stora bekymmer med disciplinupplösning och ständigt påtalade brister på

kunskapssidan.

Alltnog, redan 1969 var man mogen för en ny skolreform, och den gick i jämlikhetens och, bör det tilläggas, i jämnstrukenhetens tecken. Valmöjligheterna blev nu i det torftigaste laget. Först och främst bortföll linjevalet i åk 9. Sedan begränsades valmöjligheterna alla tre klasserna igenom till fyra alternativ, ett teoretiskt (det andra främmande språket), de övriga praktiska, men åtminstone två av dem, teknik och ekonomi, med starka teoretiska inslag, samtliga med 3-4 timmar per årskurs. En tröst i olyckan var, att språken och matematik blev nivågrupperade med en svårare och en lättare kurs.

En ledande tanke i denna 1969 års skolplan har varit att utjämna skillnaden mellan olika val, ett synsätt som står under intryck av den nu allt mer aktuella jämlikhetspolitiken och den allt mer markerade sociala synen på skolfrågorna. Det är inte längre likställighet mellan teoretisk och praktisk studiegång, som eftersträvas, utan likställighet mellan eleverna. För vissa val till praktiska ämnen, som ofta inte lockat de högstpresterande, hade termen negativt val kommit att användas, varigenom av skolpolitikerna klart röjdes (kanske omedvetet), att de teoretiska valen betraktades som "finare". Genom vissa yttre anstalter i fråga om studiegången hoppades man kunna nå målet, en likartad studiegång för alla. Men verkligheten har talat ett annat språk. Från elevhåll har för sports missnöje med bl a att de praktiska linjerna i åk 9 avskaffades, och elevorganisationen Seco påyrkade häromåret återinförande av dem med motiveringen, att denna studie-

väg för många elever gav det mest meningsfyllda utbytet av undervisningen. Lärarnas syn på denna fråga behöver knappast diskuteras.

Ett nytt experiment

Det senaste tillskottet till reformfloran, SIA, innebär organisatoriskt, att nivågrupperingen i språk och matematik föreslås bli avvecklade som en följd av den flexibla klassenheten, alltså en avgjord försämring. Med obligatoriskt genomförande av arbetslagsprincipen och upplösning av klassenheterna avser man att förbättra ordningsförhållandena och studieresultatet. Den omväxling i arbetet, som de fria och frivilliga aktiviteterna syftar till, förväntas ge samma positiva effekt. Det har blivit många kritiska kommentarer både på grund av kravet på obligatorisk tillämpning av allt, som SIA föreslår, och kostnadsaspekter med hänsyn till utökat behov av lokaler och personal. Därtill kommer de befarade återverkningarna på det administrativa planet i form av mer organisationsarbete, fler konferenser i samband med den komplicerade undervisningssituationen, mer byråkrati.

Vi står följaktligen inför en reform, vars genomförande i vida kretsar uppfattas som ett högst tvivelaktigt experiment. Samtidigt befinner vi oss i en pedagogisk situation, som av få erkännes som acceptabel och värd att bygga på för framtiden. Det borde under sådana förhållanden finnas anledning nog att tänka om i en hel del och framför allt fundera över om inte sinnet för pedagogiska realiteter skulle få vara mer vägledande, när

undervisningen skall ordnas, än allsköns grumligt politiskt tänkande bemängt med skönmålade sociala aspekter på skolfrågorna.

I diskussionen kring skolpolitiken de senaste åren är det framför allt två synpunkter, som spelat en framträdande roll, klassernas storlek och den heterogena sammansättningen av dem. I det mycket omskrivna Råsunda-projektet, som blivit ett betydelsefullt debattinslag i SIA-diskussionen, har man sökt lösa problem förknippade med de förhållandevis stora och heterogena klasserna genom att utnyttja tillgängliga resurser för uppdelning av en årskurs i flera och mindre enheter. Här är inte avsikten att gå in på och närmare bedöma denna försöksverksamhet, som säkert förtjänar att ytterligare prövas. Så mycket kan väl ändå sägas, att kvar står skolans konstruktion med det föga varierade utbudet av ämnesval, den genomgående teoretiska inriktningen och som en följdverkan av det totala utnyttjandet av resurserna, att den goda tillgång vårt skolväsen förfogar över för att bemästra svagklientelet, nämligen speciallärarna, endast i begränsad omfattning kommer till sin rätt. De får ju rycka in som vanliga klasslärare.

Den heterogena klassen

Här är avsikten att i ett förslag, som närmast får uppfattas som ett diskussionsunderlag, presentera synpunkter på problematiken kring den heterogena klassen. Det råder väl ingen tvekan om att ett sammanförande av elever med de mest skilda anlag och förutsättningar försvårar eller omöjliggör en ef-

ektiv undervisning och blir ett hinder för många elever att utvecklas efter sin säran. Läger man därtill de få valmöjligheterna, ökas problemen ytterligare. Den i det föregående lämnade historiken uppvisar en gradvis skeende försämring av skolans möjligheter i dessa avseenden. Följden har blivit sjunkande kunskapsstandard bland elevkategorier, som skulle ha kunnat prestera betydligt bättre resultat i mer effektiva arbetsformer, samt tilltagande olust hos de elever, som inte fått sin skolgång bättre avpassad efter sina intressen och möjligheter. För att inte tala om mängden av välutbildade lärare, som hämmats i sitt arbete och fått sin arbetslust spolierad av det rådande tillståndet.

Ett bättre tillvaratagande av de teoretiskt begåvade och ett bättre tillgodoseende av olika former av praktisk begåvning måste framstå som den mest angelägna uppgiften för våra dagars skolpolitik. Gymnasiet och i sista hand högskolor och yrkesliv är i allra högsta grad avhängigt av standarden på grundskolans högstadium. Ytterst är det på lång sikt en kulturfråga, i vilken utsträckning man under skoltiden ger chansen åt dem, som har de bästa kvalifikationerna att föra kulturarvet vidare. Flykten från de teoretiskt krävande linjerna på gymnasiet och avtappningen från universiteten, som med oro uppmärksammats på senare tid talar sitt tydliga språk. Den sociala dominansen av skolpolitiken skapar stora problem. Det kan inte förväntas bli bättre, om SIA-förslaget går igenom, snarare sämre. Åtgärderna för skolans problemfall, som saboterar en för dem olämplig undervisningsform, lägger beslag på orimligt mycken tid och skapar på

många håll en olidlig arbetsbörda för skolledningen.

Det är rätt intressant att notera, att skolpolitiken i början av 50-talet vägledades av en strävan att differentiera klientelet och att detta en följd av år skedde med skolpolitikernas goda minne. Man hade vid denna tid en mer kunskapsinriktad målsättning. Men allteftersom jämlikhetstanken växte sig stark och lade beslag på intresset, uppluckrades kunskapskravet, och en nivellering framstod som åtråvärd. Det bör också hållas i minnet, att redan starten av den nya skolan innebar ett markant avsteg från den gamla skolans ordning genom elevernas egna val (utan betygskrav), fri flyttning och avskaffande av examina, även på teoretisk studiegång.

I dagens läge torde det få anses som helt realistiskt att påyrka återgång till det gamla skolväsendet, som givetvis också var behäftat med brister. Däremot borde man inte kunna resa invändningar mot att det undersökes, i vad mån tidigare läroplaner från den nya skolans tid rymmer element, som är av så positiv art, att de rätt använda kan tjäna som underlag för en radikal förbättring av den nuvarande läroplan 1969 inom ramen för vad som kan anses realistiskt och genomförbart. Sådana element finns otvivelaktigt och kan utnyttjas, blott fördomar och politiskt skråtänkande övervinnes. Man kan peka på differentieringsfrågan och vissa ämnesval i tidigare planer, som senare ur politisk synpunkt ansetts inopportuna.

Differentiering och ämnesval

När man talar om differentiering i tex eng-

elska skolor, avser man en uppdelning efter kunskapsresultatet, såsom det avspeglar sig i betygen (*ability streams*). Något av detta fanns i vårt gamla parallellskolesystem (folkskola – realskola – yrkesskola). Men inom den typ av realskola, som kallades den praktiska realskolan, tillämpades en linjedelning efter intresseriktning (allmän = gymnasial, teknisk, handels-, huslig linje etc). Det var denna linjedelning, som fick ett genomslag i årskurs 9 av 1962 års grundskola. Enligt denna differentieringsmodell har man möjlighet att med hänsyn till de praktiska linjerna uppfånga olika praktiska intressen och ge undervisningen en samlande tyngdpunkt i dem. Självklart bör dessa ämnen omfatta sammanlagt rätt många timmar och vara organiskt samhöriga (som i 1962 års plan och praktiska realskolans). På motsvarande sätt dominerar en teoretisk linje av teoretiska ämnen. Den homogena sammansättningen av elever med gemensamt studiemål bör ha utsikter att skapa en bättre studiemotivation och en effektivare arbetsmiljö än vad nu är fallet.

Man skulle förslagsvis kunna tänka sig följande differentieringsmodell för åk 9:

1. Allmän linje (motsvarande den tidigare gymnasielinjen) med sikte på 3-årig gymnasielinje.
2. Teknisk linje
3. Handelslinje
4. Huslig-ekonomisk linje
5. Allmän praktisk linje

I anslutning till linje 2 med verkstadsarbete som dominerande inslag kan nämnas, att på åtskilliga ställen skolverkstaden fortfarande är användbar för denna verksamhet,

emedan man avstått från att sälja de maskiner, som blev överflödiga vid övergången till 1969 års läroplan med tanke på att förhoppningsvis ämnet verkstadsarbete skulle komma tillbaka i undervisningen igen.

Om man ej vågar sig på linjedelning längre ner än sista klassen, bör elevernas skilda önskemål och anlag tillgodoses i övriga klasser som nu och tidigare genom ämnesval ett begränsat antal timmar, men ett ämnesval med klart teoretisk eller praktisk inriktning. Ämnesvalen bör för eleverna framstå som nyttighetsbetonade och åtråvärda alternativ och vara klart målbestämda på så sätt, att de kan i möjligaste mån underbygga och förbereda linjeval i sista klassen. Även i detta fall ger de föregående läroplanerna mer användbara uppslag än den nuvarande. Följande modell för ett ämnesval omfattande 7 veckotimmar kan presenteras som en tänkbar anordning:

1. Tyska/franska + ett par timmar i annat teoretiskt ämne
2. Verkstadsarbete
3. Maskinskrivning och kontorsteknik
4. Hemkunskap och sömnad

Möjligheten till sk slussning efter 1–2 terminer skulle eliminera följderna av olämpliga val. En önskvärd förutsättning för elevernas val i syfte att garantera ett så säkert sådant som möjligt skulle vara, att de lärare, som känner eleverna, tillerkändes en rådgivande funktion.

I övriga ämnen skulle klasserna vara sammanhållna med undantag för de fall, då nivågruppering praktiseras, såsom nu i språk och matematik. Starka skäl talar för en liknande anordning även i andra ämnen. I var-

je fall skulle den rekommenderas i svenska, åtminstone partiellt, varigenom vissa mera krävande moment kunde komma in, som bleye av betydelse för fortsatta studievägar i gymnasiet.

Det finns säkert anledning att även i andra teoretiska ämnen överväga extra anordningar för elever, som utan att vara direkt hjälpklassmässiga ej kan bli studiemotiverade och därför skulle må väl av byte i någon form. Redan den nuvarande planen räknar med dylikt förfarande under formen jämkad studiegång. Den bör tillämpas i större utsträckning än nu, få en mer stadigvarande karaktär och planeras in före ett läsårs början på grundval av erfarenheter under föregående läsår. Det förefaller riktigare, att dessa elever får en någorlunda stimulerande sysselsättning än att de blir störande inslag i undervisningen bland studieintresserade kamrater. Tidigare avgång och placering i internatskola av folkhögskolekaraktär är också en utväg, som borde sanktioneras och få tillämpning inte endast i enstaka undantagsfall utan som en ganska normal anordning för skoltrötta elever, som skulle må väl av att byta miljö. Avbrott med skyldighet att återuppta studierna vid senare tidpunkt är en lösning, som många gånger förts på tal.

För stärkande av den personliga ansvars känslan i allmänhet hos eleverna borde det inte betraktas som orimligt att föreslå återinförande av ordnings- och uppförandebetygen.

En ny skolpolitik

De åtgärder och den organisation, som här

föreslagits, har självklart brister ur social synpunkt, om man nämligen bedömer efter de doktriner, som nu bestämmer vår skolpolitik. Det är dock min tro, att de mest berörda parterna, lärare, föräldrar och elever kunde förväntas reagera övervägande positivt. Den uppfattningen delas säkert av många, att den eftergiftspolitik, som bedrivits i vårt skolväsen en längre tid, och den falska humanitet, som kommit till uttryck, vållat skolan obotlig skada. Därför ser man fram mot en skola, befriad från de sedan

många år sanktionerade skolpolitiska dogmerna. Det viktigaste är, att sådana arbetsförhållanden skapas, att lärare och elever kan finna arbetet meningsfullt och stimulerande. Så är i stor utsträckning ej fallet med den nuvarande skolan och kan säkerligen ej heller förväntas bli förhållandet i den skola, som föreslås av SIA-utredningen.

Behöver vi en ny skolreform? Svaret på den frågan måste bli: Ja, vi behöver en ny skolreform – men inte SIA.